

Transformativni model šuplje krofne

Mart 2021

Model šuplje krofne sve više se nameće kao alternativno merilo ljudskog razvoja, zadovoljenja potreba i prelaska granica degradacije životne sredine. U poslednjih desetak godina model je dodatno razrađen, a sve više gradova odustaje od toga da svoj razvoj meri preko BDP-a i odlučuje se na prelazak na model šuplje krofne koji bi trebao da obezbedi zadovoljenje ljudskih potreba u skladu sa prirodnim granicama.

U svom radu objavljenom 2009. godine Rockström i dr. definisali su devet planetarnih granica čiji prelazak bi narušio globalne cikluse. Od devet granica procenjuje se da je čovečanstvo već prešlo tri i to one povezane sa klimatskim promenama, stopom gubitka biodiverziteta i promenama u ciklusu azota. Ove planetarne granice su međusobno zavisne, jer prelaženje jedne može promeniti položaj drugih granica i dovesti do njihovog prelaženja. Socijalni uticaji prelaska granica ogleda se u smanjenju socijalno-ekološke otpornosti pogođenih društava.

Model šuplje krofne nastao je iz potrebe održanja čovečanstva na globalnom, regionalnom i lokalnom nivou unutar ovih granica ali i zarad merenja koliko su socijalne potrebe poput stanovanja, obrazovanja, socijalne pravde, demokratičnosti i dr. zadovoljene. Zarad stvaranja drugačijeg društva potrebni su nam i novi alati koji napredak neće svoditi isključivo na rast BDP-a.

Problemi sa BDP-om

Bruto domaći proizvod ili skraćeno BDP već decenijama se koristi kao glavno merilo ekonomskog razvoja. Na osnovu rasta ili pada BDP-a procenjuje se kako neka ekonomija funkcioniše, koliko je zemlja ili regija bogata ali i to kako se pojedine zemlje bore protiv različitih problema. Čak i u vreme COVID – 19 pandemije tokom koje je puno ljudi preminulo, i broj smrtnih slučajeva od virusa neprestalno raste, BDP i njegov pad je glavna tema većine vodećih državnih funkcionera. Ipak pandemija je barem na trenutak prebacila fokus sa BDP-a na ekonomiju brige ali ostaje upitno koliko će se taj momenat održati nakon završetka pandemije. Mnoge vlade koriste BDP kao pokazatelj rasta ekonomije i uspešnosti sopstvenog rada, iako se u realnosti često dešava pogoršavanje kvaliteta života za veliki deo populacije.

A šta zapravo predstavlja ta toliko pominjanja skraćenica BDP, i šta iz nje možemo da saznamo? U ekonomiji, bruto domaći proizvod predstavlja ukupnu produkciju roba i usluga, ostvarenu na nivou ekonomije jedne regije ili zemlje, bez obzira na vlasništvo. BDP se najčešće predstavlja u apsolutnim brojkama ili izvedenim preko BDP-a po glavi stanovnika. Uprkos tome što je BDP zamišljen i konstruisan kao striktno ekonomski pokazatelj, čija funkcija nije da meri nivo blagostanja ili kvalitet života, on je taj epitet već decenijama nosi i rast BDP-a se propisuje kao univerzalni lek za sve socio-ekonomske probleme.

Predrag Momčilovic

Saznajte više:

U prvim decenijama nakon drugog svetskog rata korišćenje BDP-a kao pokazatelja možda je i imalo smisla jer je rast BDP-a pratio poboljšanje kvaliteta života većine stanovništva. Već od sredine 70ih godina dvadesetog veka BDP se sve više odvaja od realnog kvaliteta života, a posebno je na to uticala liberalizacija tržišta i sve veći upliv finansijskog sektora. Tako da danas kada dođe do rasta BDP-a to ne znači da su i životni uslovi za veći deo stanovništva unapređeni, već uglavnom znači još veće raslojavanje između malog broja bogatih i rastućeg broja siromašnih.

Zamišljen kao isključivo ekonomski pokazatelj BDP ne pokazuje mnoge za društvo bitne stvari koje se dešavaju van tržišta, dok neke štetne stvari mogu da dovedu do rasta BDP-a. Tako se svaki trošak posmatra kao pozitivna stvar koja podiže BDP pa, na primer, sredstva uložena u čišćenje predhodno nastalog zagađenja mogu povećati rast BDP-a, dok se različite produktivne stvari ne računaju (primer: različito posmatranje učinaka radne snage i u profitnom i neprofitnom sektoru). Kroz BDP nije moguće videti nepriznati i neplaćeni kućni rad koji pretežno obavljaju žene, koji je jedan od osnova društvene reprodukcije.

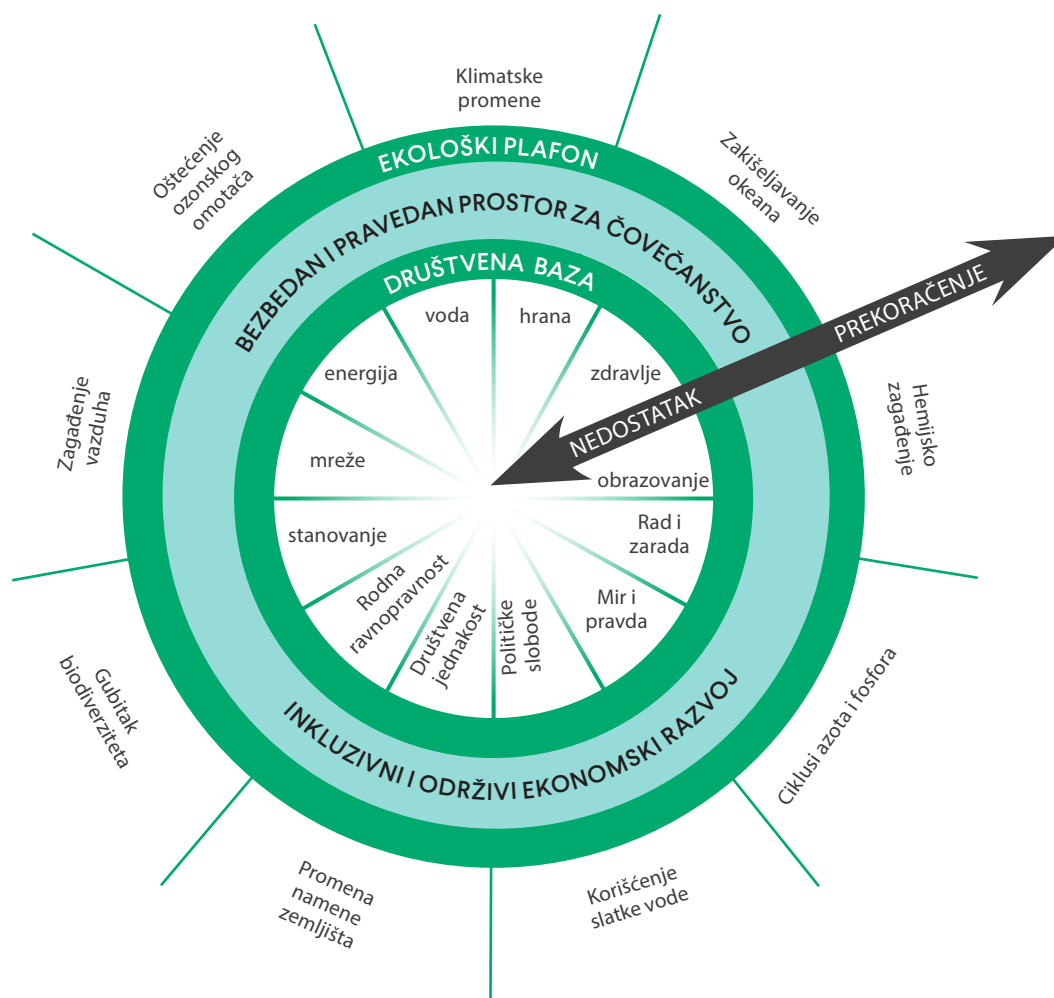
Povišeni nivo zagađenja različitih medijuma životne sredine, eksploatacija prirodnih resursa, promene klime i drugi procesi koji se dešavaju svakodnevno nisu deo BDP računice, iako stalna trka

za rastom BDP-a doprinosi uništavanju životne sredine, koja se iz ekonomskog ugla sagledava samo kao resurs koji treba što efikasnije iskoristiti.

Iz svega navedenog jasno je da je potrebno odbaciti BDP kao merilo razvoja i fokusirati se na druga merila. Fokus ekonomija i njihovih merila uspešnosti mora da bude na zadovoljenju potreba celokupnog stanovništva uz ostajanje unutar granica održivosti. Model ekonomije zasnovane na šupljom krofni mogao bi da predstavlja jedan od puteva kako imati zadovoljno i srećno društvo koje živi u skladu sa prirodom.

Za razvoj modela šuplje krofne najzaslužnija je ekonomistkinja Kejt Ravort, koja je 2017 objavila knjigu „Ekonomija krofne – sedam načina da razmišljate kao ekonomista 21. veka“. Kejt je razvila ekonomski model čiji je cilj da zadovolji društvene potrebe a da ostane unutar ekoloških granica. Model je nazvan šupljom krofnom jer najviše podseća na izgled amerčke krofne ili pojasa za spasavanje. Između ekoloških granica koje su predstavljene spoljnom ivicom krofne i društvenih potreba nalaze sa unutrašnje strane nalazi se bezbedni i društveno pravedni prostor za ljude. Da bi ostali u ovom prostoru potrebno je linearne ekonomske aktivnosti transformisati da postanu regenerativne i redistributivne.

Model šuplje krofne

Šuplja krofna: Kompas 21. veka. Između njene društvene osnove ljudskog blagostanja i ekološkog plafona planetarnog pritiska leži siguran i pravedan prostor za čovečanstvo

Model šuplje krofne koji je Kejt predložila baziran je sa spoljne strane na devet planetarnih granica koje je Rockström definisao, a sa unutrašnje strane sa Ciljevima održivog razvoja Ujedinjenih nacija. Ekološke granice koje ne bi trebalo da predemo obrađene su kroz: zagađenje vazduha, gubitak biodiverziteta, prenamenu zemljišta, gubitak slatke vode, ciklus azota i fosfora, hemijsko zagađenje, zakišeljavanje okeana, klimatske promene i uništavanje ozonskog omotača. Dok su društvene potrebe koje treba zadovoljiti predstavljene kroz dostupnost vode, hrane, energije, stanovanja, interneta, obrazovanja i zdravstvene zaštite, uz obezbeđivanje dostojanstvenog rada, socijalne pravde i društvene jednakosti, mira, rodne jednakosti i slobode izbora.

Nakon inicijalnog predstavljanja modela na njegovom daljem razvoju i modifikaciji krenulo je da radi veliki broj autonomnih i decentralizovanih grupa i pojedinaca. Indikatori su se menjali, njihov broj se smanjivao ili povećavao ali je osnovna premisa ostala da je porebno ostati u ekološki sigurnom prostoru u kome će društvene potrebe biti zadovoljene.

Zagrebački Institut za političku ekologiju razvio je svoju verziju modela šuplje krofne. Njihov model ima 33 indikatora i podeljen je u tri povezane celine: biofizičku, kulturnu i socio ekonomsku. Uvođenjem kulturnog aspekta lakše se prati društveno blagostanje, zadovoljstvo trenutnom situacijom kao i spremnost za promene. Model koji je razvio IPE može na osnovu standardizovanih podataka lako uporediti dve ili više zemalja i prikazati njihove glavne probleme i nedostatke. Još jedna od prednosti ovog modela je i to što se može dodatno modifikovati i spustiti na lokalni nivo kako bi se ispitala održivost pojedinih regija ili gradova.

Krofna u gradovima

Danas više od polovine svetske populacije živi u urbanim područjima, a prema procenama UN do 2050 čak dve trećine globalne populacije živeće u gradovima. Evropa je još urbanizovanija i u gradovima živi preko 70% populacije. Gradovi zauzimaju oko 3% ukupne kopnene površine dok troše 60-80% proizvedene energije i učestvuju u 75% ukupne emisije ugljen-dioksida. Bez velike promene u načinu kako se planiraju, grade, ali i kako funkcionišu gradovi gotovo da nije moguće ostvariti nikakvu održivost.

Gradovi ujedno i predstavljaju progresivni poligon za različite društvene inovacije. Zato je model šuplje krofne često usmeren na gradska područja koja treba da se redizajniraju tako da troše što manje resursa a da predstavljaju dostojanstveno i sigurno mesto za život svih svojih stanovnika.

Pojedini gradovi uvidevši probleme i nemogućnost nastavka trenda dosadašnjeg razvoja kreću da prave iskorake ka drugačijim razvojnim modelima, a model šuplje krofne menja u potpunosti paradigmu linearne ekonomije zasnovane na rastu.

Prvi grad koji je rešio da svoj razvoj planira u skladu sa modelom šuplje krofne je Amsterdam. Model šuplje krofne u Amsterdamu se koristi ne samo kako bi se analizirala trenutna situacije već i da bi se planirao održivi put u budućnost. Čelnici Amsterdama su pozvali Kejt Ravort u pomoć, pa je Amsterdamska krofna postala deo strategije grada da ostvari cilj prelaska na cirkularnu ekonomiju – Amsterdam planira da prepolovi upotrebu sirovih materijala do 2030, a postane potpuno cirkularan do 2050.

Osim Amsterdama pilot projekat krofne urađen je i za Portland i Filadelfiju, a i Brisel je najavio prelazak na model šuplje krofne. Model šuplje krofne kao radikalno drugačiji moder razvoja gradova postaje sve popularniji posebno kao model obnove gradova posle COVID – 19 pandemije, koja je samo još dodatno potvrdila neodrživost modernih gradova.

Uz pomoć modela šuplje krofne mogu se na lakši i vizuelno prijemčljiviji način komunicirati politike i ideje zasnovane na zadovoljenju potreba ljudi unutar biofizičkih granica. Svima je jasno da ne smemo dozvoliti da džem iscure iz naše krofne jer bi takva situacija vodila katastrofi.

Model šuplje krofne nije svemoćan i jedini instrument razvoja i ostje još puno posla na doradi ovog modela. Iako model šuplje krofne ne nudi rešenja za sve probleme, važnost ovakvog modela jeste istovremeno usmeravanje ka koracima koji su neophodni da se država, region ili grad nađe unutar socijalnih i planetarnih granica.

Green European Foundation
Rue du Fossé 3, L-1536 Luxembourg
Brussels Office: Mundo Madou
Avenue des Arts 7-8
1210 Brussels - Belgium

STUDY & DEBATE

Tel.: +32 (0) 2 329 00 50
Email: info@gef.eu

With the financial support of the European Parliament to the Green European Foundation.